

Токай Марта Дмитрівна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Ткаченко Ірина Михайлівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості випадків незаконного позбавлення волі та викрадення людей в умовах воєнного стану, що є наслідком збройної агресії РФ проти України. З початком російського вторгнення кількість безвісно зниклих зросла в чотири рази [1]. У період воєнних дій такі злочини набувають особливої суспільної небезпеки, оскільки посягають не лише на особисту свободу громадян, а й на основоположні права людини, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами.

Метою даної роботи є аналіз правових особливостей складу злочину, передбаченого ст. 146 КК України, в умовах воєнного стану та порівняння її з ст. 146-1 КК України.

Позбавлення волі полягає у триманні особи в місці, де вона взагалі не бажає або більше не бажає перебувати, або в приміщенні її в місце, яке вона не має змоги вільно залишити, хоча бажає цього. Таким місцем можуть бути як приміщення (кімната, камера, погріб тощо) чи комплекси приміщень (підвал багатоповерхового будинку, лікарня), так і інші місця (дах багатоповерхового будинку, транспортний засіб) чи місцевості (скеля, острів тощо).

Способами незаконного позбавлення волі можуть бути будь-які – обман, зловживання довір'ям, відібрання засобів пересування, ключів чи інших необхідних засобів тощо [2, с. 432–433].

Проблеми кримінальної відповідальності за незаконне позбавлення волі або викрадення людини розглядалися в працях Н. В. Бойко, В. І. Борисова, О. Є. Амосов, О. О. Володіної, В. П. Ємельянова, В. Г. Кундеуса, Я. Г. Лизогуба, М. І. Мельника, О. С. Наумової, А. С. Політової, М. І. Хавронюка, С. Д. Шапченка та інших науковців.

Необхідно також зауважити, що й особа, котра відбуває покарання у виді позбавлення волі, володіє певною свободою пересування. З огляду на це варто погодитись з О. Є. Амосовим, котрий вважає, що незаконно позбавити свободи можна й особу, яка вже позбавлена волі за вироком суду. Крім того, мають рацію ті дослідники, котрі підкреслюють, що під незаконним позбавленням свободи «слід розуміти не будь-яке обмеження свободи пересування, а

лише таке, яке пов'язане з позбавленням можливості покинути певне місце, утримування людини в певному місці шляхом запирання, зв'язування тощо». Виходячи з цього, не є незаконним позбавленням свободи, наприклад, випадки, коли людину не пускають в якесь місце, куди вона має право увійти, адже можливості пересуватися в просторі вона не позбавлена [3, с. 302].

Прикладом викрадення людей у військовий час є численні випадки вивезення українських дітей з окупованих територій до російської федерації під виглядом оздоровлення, що документовано в матеріалах ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій, ось один із них: «Майже два місяці Дар'я та її сестричка ховалися від обстрілів у маленькій ванній кімнаті. На той час, згадує дівчина, це було єдине безпечне місце у квартирі бабусі. Російські війська захопили Балаклію 3 березня 2022 року. Місто перебувало в окупації понад пів року. Саме тоді батькам Дар'ї запропонували відправити старшу доньку якомога далі від війни: на оздоровлення до табору у краснодарській край. Поки дитина перебувала у рф, Балаклію звільнили ЗСУ. Сім'я намагалась повернути Дашу додому. Марно! Тоді звернулися по допомогу до волонтерів та міжнародних організацій. За підтримки ЮНІСЕФ, групі батьків (14 родин), вдалося вивести дітей»[4].

Слід зазначити що в КК України є ще одна стаття яка стосується незаконного позбавлення волі, а саме стаття 146-1 «Насильницьке зникнення», яка передбачає арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування [5].

Дослідженням статті 146-1 КК України займалися Сийплові М. В. та Кузнецов В. В., які у своїх роботах розповідають про недоліки роботи державних працівників та державних органів під час дії воєнного стану. Як вважають вищезазначені науковці, через неправильно виставлені пріоритети та відсутність чіткого механізму реалізації мобілізаційних норм, під час якого повинні беззаперечно на першому плані діяти положення ст. 3 Конституції України («людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»), окремі представники влади, зокрема військовослужбовці Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) спотворили мобілізацію, як таку, вдаючись до застосування силових методів, обману, провокацій, вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Так, наприклад, чотирьом військовослужбовцям (один з них керівник цього центру) ТЦК та СП Борщівського району

Тернопільської області та працівникові Борщівської міської ради, оголосили підозри за те, що вони в складі організованої злочинної групи вчинили не лише корупційні кримінальні правопорушення, але й незаконно утримували людей і завдавали тілесні ушкодження, а саме за ч. 3 ст. 368, ч. 3 ст. 146 і ст. 122 КК України [6, с. 385].

Аналізуючи вищевикладену інформацію можна дійти до висновку, що обидві статті стосуються незаконного позбавлення волі, проте у них різні суб'єкти, так у ст. 146 КК України загальний суб'єкт, тобто злочин може вчинити будь яка фізична, осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, а у ст. 146-1 – спеціальний суб'єкт, тобто представник держави; особа, яка діє за дорученням, підтримкою або з відома держави.

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини під час воєнного стану є особливо небезпечним злочином, що посягає не лише на особисту свободу людини, а й на основоположні права, гарантовані міжнародним правом. Важливим напрямом є удосконалення національного законодавства у сфері кримінальної відповідальності за такі дії та тісна співпраця з Міжнародним кримінальним судом для притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Сайт Міністерства внутрішніх справ. URL: <https://mvs.gov.ua/news/za-period-povnomasstabnoyi-viini-naspolicija-rozsukala-ponad-14-tisiac-zniklix-bezvisti-osib>
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 1-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019.
3. Андрушко А. В. Об'єктивна сторона незаконного позбавлення волі або викрадення людини. Часопис Київського університету права. 2019. № 4. С. 302–314.
4. Інтерв'ю на сайті Голоси Мирних Музей фонду Ріната Ахметова URL: <https://civilvoicesmuseum.org/>
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 234-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кузнецов В. В., Сийпловіч М. В. Особливості кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини представником влади в умовах воєнного стану. Том 3 № 84 (2024): Науковий вісник Ужгородського національного університету. С. 383–392.